

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

des te schrijnender omdat de kenmerken van Borderlanders niet alleen niet pathologisch zijn, maar ook omdat de belangrijkste hulp die zij nodig hebben in de eerste plaats bestaat uit *erkenning* van hun ervaringen. Door hun deze niet te geven, worden ze opnieuw aan een traumatische beleving blootgesteld.

In deel 3 tracht Bernstein de traditionele helingsmethoden van de Navajo's een plaats te geven in de westerse praktijk en vice versa: intuïtie, mysterie, natuur samenbrengen met klinische ervaring en theorie in een nieuw soort «klinische container». Er is plaats voor de methoden van de medicijnman en zijn helingsceremonieën, maar ook voor begrippen als «overdracht» en «psychische energie». Het intuïtieve weten wordt benadrukt en ook het integreren van symbolische inhouden in geest én lichaam. Vooral in zijn werk met traumapatiënten heeft de schrijver zijn eigen evenwicht gevonden. Het gaat dan over begrippen als «wetende, erkennende getuige van de belevingswereld van de patiënt»; «evenwicht en schoonheid van het herkomstverhaal van de patiënt»; «duisteren naar, en integreren van, het lichaam»; een «participation mystique» met goede «ego-afgrenzingen». Het therapeutische proces is bij de Navajo-indianen in de eerste plaats gebaseerd op intuïtie en gevoel; daarenboven is de patiënt tegelijkertijd getuige en ontvanger van het transformatieve proces van de ceremonie. Bernstein vergelijkt vele aspecten hiervan met de jungiaanse benadering op een, voor een niet-ingewijde, aannemelijke wijze. Ook het begrip «synchroniciteit» dat door Jung werd beschouwd als een «a-causaal verbindend principe» met een «betekenisvolle toevalligheid» wordt op die manier geïntegreerd in de theorie over de transrationele realiteit. En dan is er nog Bernsteins kijk op voorspelende dromen of op lichaamsintuïtie als een bron van geest-lichaamcommunicatie. De auteur eindigt met zijn idee over auto-immuunziekten (beschouwd als een *environmental-illness-complex*) en verbindt dat met het nieuwe evolutionaire bewustzijn van de

Borderlander. Volgens hem kan zijn nieuwe behandelingsmodel zowel aan deze patiënten (chronische vermoeidheid, allergieën) als aan traumapatiënten een positieve bijdrage leveren.

Dit boek is duidelijk gestoeld op de rijke ervaring van een therapeut die de kunst beheerst om open te staan voor al wat geen rationele betekenis heeft. Het eerlijke en authentieke van deze benaderingswijze in combinatie met een aangename, meeslepende vertelstijl en het doorwrochte van de theoretische bevindingen nodigten mij elke keer weer uit om dit gedachtegoed verder te exploreren.

Rainer Maria Rilke, dichter bij Lou Andreas- Salomé

Bespreking van

Edward Snow & Michael Winkler (2006).
Rainer Maria Rilke and Lou Andreas-Salomé — The correspondence. New York / Londen: W.W. Norton & Company.
ISBN 978 0 393 04976 3, 411 pp., £16,99

GUY VERBRUGGEN

*Doof uit mijn ogenlicht: ik zie je toch
werp mij de oren dicht: ik kan je horen
en zonder voeten nader ik je nog,
bezweer je zonder lippen als tevoren.
Breek beide armen mij: ik hou je vast
met heel mijn hart als met mijn hand,
sluit mij het hart: tel van mijn hoofd
de slagen
en zet je heel mijn hoofd in brand,
dan zal ik op mijn bloed je verder dragen.*

(Uit Leppmann 1990, p. 91)

Met zulke liefdesgedichten beschrijft en bejubelt de eenentwintigjarige Rilke zijn prille liefde voor de zesendertigjarige gene-

raalsdochter en schrijfster Lou Andreas-Salomé, kort na hun eerste ontmoeting, 12 mei 1897. Hij wordt een van de belangrijkste dichters van de twintigste eeuw, zij is de muze van verschillende artiesten en intellectuelen (Rée, Nietzsche, en later Freud) en wordt nadien een bekende psychoanalytica. Het ligt voor de hand dat Lou's echtgenoot, de filoloog Friedrich Carl Andreas, zulke ontboezemingen niet onder ogen krijgt. Lou beschikt over een verbaazingwekkende discretie en weet de jonge Rilke al vlug tot huisvriend te bevorderen. Meer dan een kwart eeuw ligt er tussen Andreas en Rilke en Andreas interesseert zich even weinig voor poëzie als Rilke voor iranistiek (Leppmann 1990). Het gaat in deze correspondentie om Rilkes meest intense en langdurige vriendschap: Lou Andreas-Salomé werd in 1897 zijn geliefde en bleef na een eerste breuk in 1901 toch levenslang — met lange onderbrekingen en enkele paroxismen — zijn penvriendin en raadgeefster. In *Rainer Maria Rilke and Lou Andreas-Salomé — The correspondence* zijn alle nog bestaande honderdnegenennegentig brieven van dit befaamde duo over de periode 1897-1926 bijeengebracht. Rilke werd in de loop van die jaren een dichter par excellence, altijd 'onderweg' om de absolute kunstenaar te worden, met steeds iets raadselachtigs en revolutionairs in zich. Lou Andreas-Salomé, de feministe en schrijfster, was toen zij Rilke ontmoette al een 'grande dame' van het culturele toneel uit die tijd, en kende mensen als Nietzsche, Wassermann, prinses Marie von Thurn und Taxis en Tolstoi. Rilke reist veel, maakt vanaf 1910 (na publicatie van zijn eerste belangrijke werk *De aantekeningen van Malte Laurids Brigge*) verschillende crises door en schrijft regelmatig brieven aan Lou, die zich omstreeks die tijd intensief gaat bezighouden met psychoanalyse en vanaf 1915 zelf analytica wordt. Rilke denkt zelf wel eens aan een psychoanalytische kuur, maar Lou houdt hem tegen: 'Analysis is disastrous for all crea-

tive production [...] the areas in us that are left unmastered are exactly those needed for productivity and it is equally necessary that they remain inviolate' (p. 269, brief van 12 september 1914). Het is onzeker of zij de arts (Von Gebtsattel), het tijdstip of andere omstandigheden ongeschikt acht. Anderzijds geeft zij in haar *Lebensrückblick* (1951) paradoxalerwijze aan dat 'juist het meeleven van het psychisch leven van Rilke haar zélf de weg heeft gewezen naar de psychoanalyse van Freud'.

Rilke volgt Salomé in het begin bijna onvoorwaardelijk, niet alleen haar blotevoetenwandelingen, haar plattelandskledij en haar vegetarisch eten neemt hij over, hij verandert zelfs zijn naam (van René naar Rainer) en zijn handschrift onder haar impuls.

Rilke, een rusteloze ziel, ziet haar volgens sommigen als zijn moeder en zijn thuis (Livingstone 1984). Zijn brieven zijn vaak bijna confessioneel, geschreven met veel animo en heftigheid, maar met een kinderlijke onderwerping. Rilke schrijft over existentiële angst, over twijfel, over zelfkwelling. Hij beschrijft deze doodsangsten later uitvoerig in zijn *Aantekeningen*, een roman vol zelfontleding waarin zijn hypersensitiviteit en zijn vrouwverering scherp naar voren komen (Rilke 1981).

Salomé is voor Rilke een moederlijke vrouw, die hem een gevoel van geborgenheid geeft, iets wat hij in zijn kinderjaren bij een nogal verwaarlozende moeder miste (Leppmann 1990). Zij geeft hem daarmee wellicht ook kracht om te overleven, maar houdt hem tegelijkertijd ook op afstand, 'at letter's length' zo schrijft Livingstone (1984). Lou's reacties zijn vaak ondersteunend, maar soms ook betuttelend of 'vermijndend': hij schrijft over zijn getormenteerde ziel, haar antwoorden zijn soms empathisch, maar gaan soms over de tuin of de hond.

In september 1913 leert Rilke Freud kennen op het psychoanalytische congres dat hij met Lou bezoekt. Hij brengt een avond door met Freud, Von Gebtsattel en Ferenczi.

De laatste jaren van zijn leven woont hij in Muzot (Zwitserland) en worden er nog sporadisch brieven gewisseld. Zijn gezondheid is vanaf 1919 wankel, maar toch blijft Rilke actief tot kort voor zijn overlijden, eind 1926.

Ik las deze correspondentie met veel plezier, ook al gaat het vaak om donkere en getormenteerde brieven, die meer aanspreken door hun onbevangenheid en echtheid dan door stijl of vorm. Ik vond de correspondentie in de bundel van Snow en Winkler soms wat te 'intiem' weergegeven, bijna naakt onder woorden gebracht, te weinig becommentarieerd en gesitueerd. Er is in deze uitgave wel een korte inleiding en een uitgebreid notenapparaat, maar deze zijn niet echt geïntegreerd in de tekst. Om goed te proeven en te begrijpen waarover het gaat lijkt het mij niet alleen zeer nuttig, maar bijna nodig om eerst iets substantieels te lezen over Rilke (bijvoorbeeld Leppmann, 1990) en over Lou Andreas-Salomé (bijvoorbeeld Livingstone, 1984). Rilke zelf lezen helpt natuurlijk ook:

*Slechts wie ook in het duister
zingende stonden,
mogen de eindloze luister
staamlend verkonden.*

*Slechts wie met doden dromen
deelden, hun spijsze,
hebben voor immer vernomen
innigste wijze.*

(Uit Leppmann 1990, p. 360)

Wie geïnteresseerd is in de geschiedenis van de psychoanalyse en houdt van exuberante gedichten en brieven zal deze bundel zeker waarderen. Het schetst een goed beeld van de kunstminnende wereld in Berlijn, Parijs en München bij het begin van de vorige eeuw. Ook Wenen en Freud komen even in beeld, zij het eerder in de marge.

Literatuur

- ANDREAS-SALOMÉ, L. (1951). *Lebensrückblick — Grundriss einiger Lebenserrinerungen*. Zürich/Wiesbaden: Ed. E. Pfeiffer.
- LEPPMANN, W. (1990). *Rainer Maria Rilke — Zijn leven en werk*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- LIVINGSTONE, A. (1984). *Lou Andreas-Salomé — Her life and writings*. Londen: Gordon Fraser.
- RILKE, R. M. (1981). *De aantekeningen van Malte Laurids Brigge*. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.